

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

26 kwietnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Marcin Krajewski (przewodniczący)

SSN Paweł Księżak

SSN Marcin Łochowski (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 26 kwietnia 2023 r. w Warszawie,
skargi kasacyjnej A. T.

od wyroku Sądu Okręgowego w Opolu

z 21 stycznia 2021 r., II Ca 211/20,

w sprawie z powództwa J. S. i A. S.

przeciwko A. T.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza od A. T. na rzecz J. S. i A. S. po 675 złotych zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 21 stycznia 2021 r. Sąd Okręgowy w Opolu oddalił apelację pozwanej A. T. od wyroku Sądu Rejonowego w Prudniku z 12 listopada 2019 r., którym Sąd ten uznał za bezskuteczną w stosunku do powodów J. S. i A. S. umowę

darowizny odrębnej własności lokalu zawartą 9 grudnia 2015 r. między R. T. a A. T. , jako dokonaną z pokrzywdzeniem powodów.

Sąd Okręgowy wskazał, że R. T., który jest dłużnikiem osobistym powodów, zawarł umowę darowizny nieruchomości lokalowej z pozwaną (wówczas jego małżonką) A. T. R. T. nie posiada majątku umożliwiającego zaspokojenie należności powodów. W ocenie Sądu drugiej instancji zawarcie przez R. T. z A. T. umowy darowizny nieruchomości lokalowej uznać należało za czynność prawną dokonaną z pokrzywdzeniem przyszłych wierzycieli. Sąd drugiej instancji nie znalazł przy tym podstaw do zastosowania w okolicznościach sprawy art. 5 k.c.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego wniosła pozwana, zaskarżając ten wyrok w całości, wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Pozwana zarzuciła zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie:

1) art. 527 § 1 i 2 k.c. polegające na wyrażeniu poglądu (*a contrario*), że aby cel czynności dokonanej między dłużnikiem a pozwanym mógł pozbawić ją cech z art. 527 k.c. konieczne jest wykazanie, że dłużnik uzyskał ekwiwalent swego świadczenia;

2) art. 5 k.c. polegające na uznaniu, że w sprawie nie zachodzą okoliczności uprawniające do oddalenia powództwa względem pozwanej na podstawie art. 5 k.c.;

3) art. 378 § 1 i art. 382 w zw. z art. 327¹ § 1 pkt 1 k.p.c. przez nierozpoznanie sprawy w granicach apelacji, gdyż Sąd drugiej instancji nie odniósł się w sposób pełny do zarzutów apelacji odnoszących się do naruszenia art. 530 k.c. w zakresie jego błędnej wykładni i jednocześnie nie wyjaśnił, pomimo rozbieżności w orzecznictwie i doktrynie, dlaczego w jego ocenie wykładnia pojęcia „działania w zamiarze pokrzywdzenia wierzyciela” winna podlegać wykładni zawężającej a nie rozszerzającej;

4) art. 378 § 1 i art. 382 w zw. z art. 327¹ § 1 pkt 1 k.p.c. przez nierozpoznanie sprawy w granicach apelacji, gdyż Sąd drugiej instancji nie odniósł się w pełni do zarzutu pominięcia faktu, że powodowie nie udowodnili, jakoby w chwili dokonania zaskarżonej czynności istniał stan niewypłacalności dłużnika bądź, aby ta czynność stan ten pogłębiła.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powodowie wnosili o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania, względnie o jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Chybione są zarzuty naruszenia przepisów postępowania. Przede wszystkim oba te zarzuty są skonstruowane w powiązaniu z art. 327¹ § 1 pkt 1 k.p.c. Uszło uwadze skarżącej, że przepis ten, obowiązujący od 7 listopada 2019 r. (zob. ustawę z dnia 4 lipca 2019 r. i zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw), nie reguluje tego, jakie elementy powinno zawierać uzasadnienie wyroku sądu drugiej instancji. Odnosi się bowiem jedynie do uzasadnienia sądu pierwszej instancji. Nie jest więc możliwe postawienie sądowi drugiej instancji zarzutu naruszenia art. 327¹ nawet w związku z art. 391 § 1 k.p.c. (przy czym ten drugi przepis nie został przez skarżącą przywołany). Jest to wykluczone, ponieważ konstrukcję uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji w sposób szczególny względem art. 327¹ k.p.c., a zarazem wyczerpujący, reguluje art. 387 § 2¹ k.p.c.

Jeżeli więc w sprawie znajdują zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu nadanym ustawą z 4 lipca 2019 r., to w odniesieniu do uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji dopuszczalne jest postawienie jedynie zarzutu naruszenia art. 387 § 2¹ k.p.c., a nie art. 327¹ k.p.c. Pierwszy z tych przepisów nie został jednak powołany w ramach podstawy skargi.

W konsekwencji już tylko wskazana wadliwa konstrukcja zarzutów skargi wyklucza ich skuteczność.

2. Ponadto z obowiązku wynikającego z art. 378 § 1 k.p.c. nie wynika konieczność osobnego omówienia przez sąd w uzasadnieniu orzeczenia każdego argumentu podniesionego w apelacji. Za wystarczające należy uznać odniesienie się do sformułowanych w apelacji zarzutów i wniosków w sposób wskazujący na to, że zostały one przez sąd drugiej instancji w całości rozważone, przed wydaniem orzeczenia (postanowienie SN z 29 października 2020 r., V CSK 215/20).

Z uzasadniania zaskarżonego orzeczenia wynika, że Sąd Okręgowy odniósł się zarówno do zarzutów apelacji dotyczących naruszenia art. 530 k.c. (k. 13-14 uzasadnienia), jak i do zarzutu dotyczącego nieudowodnienia przez powodów stanu niewypłacalności dłużnika (k. 12-13 uzasadnienia). Inną kwestią jest to, czy argumentacja Sąd drugiej instancji jest na obu tych płaszczyznach trafna. Jednak jej skuteczne zakwestionowanie wymagałoby postanowienia w skardze właściwych zarzutów naruszenia przepisów prawa materialnego, a nie przepisów postępowania.

3. W tym kontekście kluczowe znaczenie ma zarzut naruszenia art. 527 § 1 i 2 k.c. Rzecz jednak w tym, że w okolicznościach sprawy nie są to przepisy adekwatne dla oceny zasadności powództwa. Zaskarżoną czynnością jest bowiem darowizna, a więc czynność prawna nieodpłatna, dokonana na rzecz osoby bliskiej – małżonka. Natomiast przedmiotem ochrony jest wierzytelność przyszła.

Według art. 527 § 1 k.c., gdy wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, każdy z wierzycieli może żądać uznania tej czynności za bezskuteczną w stosunku do niego, jeżeli dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć. Ta reguła jest jednak w dużym stopniu zmodyfikowana w odniesieniu do wierzytelności przyszłych.

Artykuł 530 k.c. stanowi bowiem, że przepisy artykułów poprzedzających, a więc art. 527-529 k.c., stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy dłużnik działał w zamiarze pokrzywdzenia przyszłych wierzycieli. Jeżeli jednak osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową odpłatnie, wierzyciel może żądać uznania czynności za bezskuteczną tylko wtedy, gdy osoba trzecia o zamiarze dłużnika wiedziała. Zatem z perspektywy art. 530 k.c. istotny jest zamiar dłużnika pokrzywdzenia przyszłych wierzycieli, a ze względu na nieodpłatny charakter czynności nie ma znaczenia wiedza pozwanej o tym zamiarze (art. 528 k.c.). Co więcej, gdy dłużnik w chwili darowizny był niewypłacalny albo stał się niewypłacalny wskutek dokonania darowizny, domniemywa się, że działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli (art. 529 k.c.).

W takiej sytuacji nie są więc aktualne przesłanki istotne dla zastosowania art. 527 § 1 k.c., czyli: 1) świadomość pokrzywdzenia wierzycieli, skoro art. 530 k.c. wymaga stwierdzenia zamiaru tego pokrzywdzenia, 2) wiedza osoby trzeciej o tej świadomości, skoro w wypadku czynności nieodpłatnej okoliczność ta nie ma znaczenia (art. 528, 530 k.c.).

Jednak żaden z tych relewantnych dla rozstrzygnięcia przepisów, tj. art. 528, 529, 530 k.c. nie został powołany w podstawach skargi.

4. Wymaga więc jedynie rozważania zasadność zarzutu naruszenia art. 527 § 2 k.c., w zakresie w jakim skarżąca wskazuje, że darowizna z 9 grudnia 2015 r. nie została dokonana z pokrzywdzeniem wierzycieli, ponieważ dłużnik wskutek tej czynności nie stał się niewypłacalny ani nie stał się niewypłacalny w wyższym stopniu niż przed dokonaniem tej czynności.

Na tym polu zarzut skargi jest chybiony. Spełnienie obiektywnej przesłanki skargi pauliańskiej, czyli pokrzywdzenia (art. 527 § 1 k.c.), wiąże się z niewypłacalnością dłużnika powstałą lub powiększoną w następstwie zaskarżonej czynności dłużnika, z której osoba trzecia uzyskała korzyść i która zmniejsza możliwość zaspokojenia (art. 527 § 2 k.c.). Pokrzywdzenie polega nie tylko na definitywnym wyłączeniu możliwości zaspokojenia wierzyciela, ale także na utrudnieniu lub opóźnieniu zaspokojenia (zob. wyroki SN z 28 listopada 2001 r., IV CKN 525/00; z 18 września 1998 r., III CKN 612/97, OSNC 1999, nr 3, poz. 56; z 16 marca 2006 r., III CSK 8/06, OSNC 2006, nr 12, poz. 207; z 14 marca 2019 r., IV CSK 182/18).

Ponadto między niewypłacalnością dłużnika a podjęciem przez niego czynności fraudacyjnej musi zachodzić zależność ujmowana na ogół jako związek przyczynowy. Czynność podjęta przez dłużnika musi być jedną z przyczyn powstałej niewypłacalności. Do oceny tego związku przyczynowego właściwa jest chwila, w której wierzyciel wystąpił ze skargą pauliańską. Niewypłacalność dłużnika musi istnieć zarówno w tej chwili, jak i w chwili orzeczenia przez sąd o żądaniu wierzyciela uznania czynności prawnej dłużnika za bezskuteczną (zob. np. wyrok SN z 23 lutego 2022 r., II CSKP 199/22).

Darowizna, a więc czynność prawna polegająca na nieodpłatnym rozporządzeniu majątkiem (uszczuplająca ten majątek), zawsze co najmniej ogranicza możliwość zaspokojenia wierzycieli. Oczywiście jest przecież, że zmniejszony majątek dłużnika ograniczy lub w ogóle wyłączy zaspokojenie wierzycieli. W konsekwencji z perspektywy art. 527 § 2 k.c. darowizna musi być co do zasady oceniona jako czynność dokonana z pokrzywdzeniem wierzycieli.

W tym kontekście istotna staje się po stronie dłużnika świadomość albo zamiar pokrzywdzenia wierzycieli (zob. art. 529 k.c.), a po stronie osoby trzeciej – wiedza o tej świadomości albo zamiarze (art. 527 § 1, art. 530 k.c.). Te przesłanki uzasadniające zakwestionowanie darowizny z 9 grudnia 2015 r. nie zostały jednak w skardze kasacyjnej skutecznie podważone.

5. Chybiony jest też zarzut naruszenia art. 5 k.c. Sąd Najwyższy prezentuje konsekwentnie pogląd, że zasady współżycia społecznego w rozumieniu art. 5 k.c. są pojęciem pozostającym w nierozłącznym związku z całokształtem okoliczności danej sprawy i w takim całościowym ujęciu wyznaczają podstawy, granice i kierunki jej rozstrzygnięcia w wyjątkowych sytuacjach, które przepis ten ma na względzie. Dlatego dla zastosowania art. 5 k.c. konieczna jest ocena całokształtu szczególnych okoliczności danego wypadku w ścisłym powiązaniu nadużycia prawa z konkretnym stanem faktycznym (zob. m.in. wyroki SN z 22 listopada 1994 r., II CRN 127/94, i z 2 października 2015 r., II CSK 757/14). W konsekwencji stosowanie klauzuli generalnej z art. 5 k.c. pozostaje domeną sądów *meriti*, a Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym mógłby zakwestionować oceny tych sądów, jedynie gdyby były rażąco błędne i krzywdzące.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej skarżąca nie przedstawiła przekonujących argumentów, które uzasadniałyby ocenę, że Sąd Okręgowy, odstępując od stosowania art. 5 k.c., dopuścił się kardynalnych błędów, w stopniu przemawiającym za uwzględnieniem podnoszonego zarzutu. Co więcej, skarżąca nie wskazała na żadne okoliczności leżące po stronie powodów, które mogłoby wskazywać na nadużycie przez nich uprawnienia przysługującego im na mocy art. 527 w zw. z art. 530 k.c.

6. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną, a zgodnie z art. 98 § 1 i 3 w zw. z art. 99 k.p.c. oraz § 10 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 2 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych obciążył pozwaną kosztami postępowania kasacyjnego.